

РОЗДІЛ IV. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК “17/.18” : 070

Марія Павлюх,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач

Національний університет «Львівська політехніка»,

mariia.v.pavliukh@lpnu.ua

ORCID ID: 0000-0001-5502-8367;

Інна Пахолок,

кандидат історичних наук, доцент,

Національний університет «Львівська політехніка»,

inna.r.pakholok@lpnu.ua

ORCID ID: 0000-0001-9929-8166;

DOI 10.29038/2524-2679-2023-01-181-195

**ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ
Й КЛАСИФІКАЦІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРЕСИ
В ГАЛИЧИНІ (1840–1939)**

У статті порушено важливу проблему – періодизацію та класифікацію польської жіночої періодики в Галичині, яка виходила водночас з українською жіночою періодикою. Загальні тенденції розвитку польської жіночої преси простежуються в еволюції жіночих часописів – від розважальних до політичних, ідейних та програмних. З’ясовано, що немає єдиної періодизації польської жіночої періодики. Важливою проблемою є класифікація жіночих видань за різними ознаками, видами та типами. Подано й проаналізовано кілька популярних періодизацій польської жіночої періодики до 1945 р., проте жодна з них не характеризує всі загальні тенденції розвитку періодики в Галичині (1840–1939). З’ясовано, що термінологія в багатьох науковців не має єдиного наукового погляду, що ускладнює вивчення цього поширеного й різноманітного виду періодики. Вихід польської жіночої періодики в Галичині, зокрема у Львові, поряд з українською жіночою періодикою вказує на велику подібність змістового наповнення видань. Польський та український жіночі рухи виникли та розвинулись у Галичині, що вказує на велику подібність у розвитку

польської й української жіночої періодики протягом століття виходу (1839–1940). Політичний характер багатьох видань, патріотичні й націоналістичні мотиви багатьох журналістських матеріалів у польській та українській жіночій періодиці вказує на те, що періодики розвивалися за подібними європейськими тенденціями феміністичних рухів. Розвиток польської жіночої періодики в Галичині поряд з українською вказує на те, що це окремих вид періодики, який дослідники нерідко зачисляють до національно-визвольних часописів, оскільки на шпальтах цих видань надруковані політичні та патріотичні матеріали. Досі актуальною залишається проблема використання дефініцій у дослідженнях про польську періодику, що виходила в Галичині протягом століття.

Ключові слова: польська жіноча періодика, польський жіночий рух, класифікація та періодизація польських часописів, фемінізм.

Maria Pavlyuh,

Lviv Polytechnic National University,
ORCID ID: 0000-0001-5502-8367;

Inna Pakholok,

Lviv Polytechnic National University,
ORCID ID: 0000-0001-9929-8166;

POLITICAL AND IDEOLOGICAL ASPECTS OF PERIODIZATION AND CLASSIFICATION OF THE POLISH WOMEN'S PRESS IN GALICIA (1840–1939)

The article raises an important issue – the periodization and classification of Polish women's periodicals in Galicia, which was published simultaneously with the Ukrainian women's periodicals. General trends in the development of the Polish women's press can be traced in the evolution of women's magazines: from entertainment to political, ideological and program. It was found that there is no single periodization of Polish women's periodicals. An important issue is the classification of women's publications by various characteristics, species and types. Several popular periodizations of Polish women's periodicals before 1945 are presented and analyzed, but none of them characterizes all the general trends in the development of periodicals in Galicia (1840–1939). It has been found that the terminology of many scholars does not have a single scientific view, which complicates the study of this common and diverse type of periodical.

The publication of Polish women's periodicals in Galicia, in particular in Lviv, along with Ukrainian women's periodicals, indicates a great similarity in the

content of publications. Polish and Ukrainian women's movements originated and developed in Galicia, which indicates a great similarity in the development of Polish and Ukrainian women's periodicals during the century of publication (1839–1940). The political nature of many publications, patriotic and nationalist motives of many journalistic materials in Polish and Ukrainian women's periodicals indicate that periodicals developed according to similar European tendencies of feminist movements. The development of Polish women's periodicals in Galicia, along with Ukrainian ones, indicates that this is a separate type of periodical that researchers often include in national liberation journals, as political and patriotic materials are published in the columns of these publications. The problem of using definitions in research on Polish periodicals published in Galicia for a century is still relevant.

Key words: Polish women's periodicals, Polish women's movement, classification and periodization of Polish magazines, feminism.

1. ВСТУП

У першій половині XIX ст. починає з'являтися політична польська жіноча преса у Львові. Сьогодні маємо велику кількість наукових праць і досліджень преси періоду 1840–1939 рр. Це дослідження преси трьох історичних етапів у польській історіографії: преси Австрійського панування, Галицької автономії та II Речі Посполитої (міжвоєнного двадцятиріччя) [1]. Великою проблемою в дослідженні польських жіночих часописів у Львові цього періоду є її періодизація та класифікація.

Постановка проблеми. Проблема класифікації та періодизації політичної польської жіночої періодики в Галичині (1840–1939) залишається актуальною. Тому важливо розглянути та проаналізувати популярні періодизації дослідників польської преси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про польську політичну жіночу періодику, зазвичай, пишуть польські історики та дослідники польської преси. Серед них – Катаржина Дормус, яка вивчає освітньо-виховну тематику жіночої періодики; Єжи Франке, який подав широке дослідження варшавських і львівських жіночих видань; Єжи Яровецький, котрий вивчає польську періодику до 1945 р., і Софія Сокул, яка є дослідницею першого польського часопису для жінок у Галичині – «Дзеннік муд парискіх».

Мета статті – проаналізувати наукові класифікації та періодизації польських дослідників жіночої періодики.

Методика дослідження. У науковій статті використано хронологічний та історичний науковий підходи, а також такі методи, як аналіз

(аналіз класифікацій та періодизації), синтез (тематичний контент польських жіночих видань), компаративний аналіз (порівняльні критерії класифікацій польських дослідників).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кілька істориків преси намагалися подати власну періодизацію преси. Серед них – Єжи Франке, який виокремлює кілька етапів преси [3, с. 87]: (1820–1860) – період повстання, розвиток часописів літературних, де адресованість до жінок не подається так виразно. Часописом цієї групи є «Дзеннік домови»; Другий етап починається з 1860 р. («Магазин муд париских»), з'являється «Блющ»; 1905–1917 – це закінчення революції, що мала вплив на пресу Польського королівства. Автор виокремлює періоди преси для всієї території Польщі. Але варто зазначити, що преса Галичини відрізняється від преси всієї території Польщі. Насамперед тим, що 1864 р. Галичина отримала автономію в Австро-Угорській імперії та сприятливі умови розвитку. Іншу періодику запроваджує Катаржина Дормус, виокремлюючи чотири етапи розвитку жіночої преси [1]: народження польської жіночої преси (1818–1830); важкий період (1830–1870); період розквіту (1870–1918); період війни (1914–1918).

Про перший період дослідниця пише як про період народження жіночої преси – спочатку це вбогі газетки з убогим змістом. Мали характер газет салонних, розважальних, призначених для жінок із вищого середовища. Тематика торкалася жінок аристократичних, шляхетних і міщанських. Періодом розквіту в Галичині можна назвати період Автономії Галичини, що збігається з другим етапом у періодизації Катаржини Дормус. А важкими роками авторка називає роки Австрійського панування, котрі збігаються з виходом першого польського жіночого часопису «Дзеннік муд париских» (1840–1848). У цей період переслідуються польські патріоти, преса зазнає масових конфіскацій, закриваються відомі польські тижневики, впливові видання. Період I світової війни значно вплинув на пресу для жінок – почали з'являтися пацифістські погляди в пресі, з'явилися господарські часописи із пропагандою миру [1, с. 15]. Останнім етапом, котрого нема в періодизації Є. Франке та К. Дормус, є період міжвоєнного двадцятиріччя, або II Речі Посполитої, – період, коли Польща здобуває незалежну державу. Ці події позитивно впливають на пресу, вона починає розвиватися шаленими темпами.

Проаналізувавши дві періодизації, виокремлюємо власну періодизацію польської жіночої львівської преси (1840–1939): 1) початок

політичної польської жіночої преси Галичини («Дзеннік муд парискіх») – (I половина XIX ст.–1864); 2) період розквіту (1864–1914); 3) період I світової війни (1914–1918); 4) період незалежності або міжвоєнного двадцятиріччя (1918–1939).

Перший період – зародження преси для жінок: календарики та листівки для прекрасної статі, альманахи й художні твори, присвячені жінкам. Передвісницею польської жіночої преси стала жіноча література, написана жінками, та література для жінок – короткі новели, написані для розваги. У суспільстві під впливом ідеї емансипації з'являються жіночі альманахи. Протягом першого періоду починає виходити перший польський жіночий часопис у Львові «Дзеннік муд парискіх», котрий спочатку був часописом моди, а потім перетворився у видання з великими політичною й літературною частинами. Перший номер мав характер часопису моди, але вже з другого номера запроваджено літературну сторінку. Пізніше «Дзеннік» став літературним і політичним часописом високого рівня. Зрештою, така трансформація в жіночих часописах від журналу до політико-літературного часопису стала тенденцією. Ця зміна в «Дзенніку» важлива тому, що він ніколи не був типовим жіночим журналом. Читали його міщанки та багаті селянки, але він обминав жіночі проблеми. «Дзеннік» відігравав значну роль: освітню, суспільну, патріотичну. Був інформатором та органом опінієтворчих кіл міщан, конкурентом часописам, французьким і німецьким [8, с. 73].

Другий період – період розквіту – характеризувався високим рівнем розвитку преси різного типу й характеру, зросла кількість нових видань. Новий цензурний закон 1852 р. значно послабив цензуру та фінансові пільги, котрі запровадили для преси, були невисокими. Тож преса отримала сприятливі умови розвитку. Крім жіночих видань розважального характеру (салонного), починають з'являтися ідейні часописи («Стер»). Відбувається поступовий перехід видань розважального характеру в серйозні часописи із багатим змістом. Третій період характеризується тим, що починають виходити часописи для селянок господарського характеру або так званого практичного. На шпальтах цих видань починають з'являтися теми війни, пацифістські погляди. Але, попри все, головною темою в пресі стає обговорення здобуття польською державою незалежності. Четвертий період приніс польській громадськості незалежність і рівноправність. Зі шпальт часописів зникають радикальні статті про жіночу рівність із чоловіками. Натомість з'являються статті патріотичного характеру, заклики до активної політичної діяльності, участі жінок у політичному житті своєї батьківщини.

Поряд із проблемою періодизації ще однією важливою проблемою для польської преси є бібліографія та класифікація польських жіночих видань Галичини (Львова). Досі нема відомостей про всі видання, які виходили в Галичині. Крім того, про деякі видання не знаходимо відомостей у бібліографіях польської преси різних історичних періодів. Серед бібліографій про польську жіночу пресу можна виокремити бібліографії Єжи Яровецького, Барбари Гури та Софії Залевської, у яких найповніше подано список жіночих часописів Львова.

Галицька польська жіноча періодика нараховує близько тридцяти жіночих видань різного типу (органів громадських, політичних організацій, «преса для селянок», «сільська преса», часописи моди, ідеологічні часописи, звітного типу, салоново-роважальні, практичні, суспільні). Досі нема єдиної класифікації цих жіночих видань. Класифікацію здійснюємо за такими ознаками:

За ознакою «періодичність»: а) часописи (переважно всі часописи ХІХ ст.), б) двотижневики («Дзеннік муд парискіх»), в) тижневики, г) місячники;

– за ознакою «*дефініція*»: а) часописьменство (перші часописи розважального характеру); б) преса для жінок (політико-ідеологічні часописи);

– за ознакою «*адресат*»: а) часописи «для прекрасної статі»; б) часописи «для наречених»; в) часописи для жінок;

– за ознакою «*присвяти й спрямованості*»: а) часописи, «присвячені виховній, фаховій, світоглядній освіті жінок»; б) часописи «присвячені жіночій молоді»; в) часописи, «призначені національно-суспільній праці молодих польок на кресах».

Єжи Яровецький, аналізуючи жіночі часописи у Львові, також здійснює класифікацію жіночих видань. Автор називає кілька типів преси: «Традиційну модель має видання “Гвезда”». Феміністичні часописи – «Пшедсвіт», «Зярно», «Стер». Просвітницькі часописи для селянок – «Зожа» та «Зожа ойчиста» [5, с. 238]. Ураховуючи детальний аналіз бібліографій, наукових досліджень, виокремлюємо такі групи (типи) преси:

- а) традиційно-виховні («Гвезда», «Віанкі»);
- б) феміністичні («Зярно», «Пшедсвіт», «Стер»);
- в) просвітницько-культурні («Зожа», «Зожа ойчиста»),
- г) селянська політична преса – преса людовців («Глос кобет польських», «Глос кобети», «Невяста польська», «Зожа», «Зожа ойчиста»);
- г) преса для сільських жінок («Зємянка польська», «Картка зємянек»);

- д) практичні часописи («Глос господинь вейскіх», «Практична господині»);
- е) суспільні видання («Кобета у праці обивательської», «Рух кобеци», «Малополянка»);
- є) часописи моди («Дзеннік муд парискіх», «Свят кобеци», «Кобета у дому і салонє», «Нове моди парискі», «Моди парискі»);
- ж) часописи звітнього типу («Пшеводнік сполечни», «Справоздання...»);
- з) еротичний часопис («Вінніца»);
- и) салонові («Дзеннік муд парискіх»),

Таблиця 1

**КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРЕСИ
У ЛЬВОВІ (1840–1939)**

Назва видання	Класифікація видання
«Гвезда», «Віанкі»	Традиційно-виховні
«Зярно», «Пшедсьвіт», «Стер»	Феміністичні, ідеологічні
«Зожса», «Зожса ой чиста»	Просвітницько-культурні
«Глос кобет польських», «Глос кобеци», «Невяста польська», «Зожса», «Зожса ойчиста»	Партійна селянська преса
«Зємянка польська», «Картка зємянек»	Преса для сільських господинь
«Глос господинь вейскіх», «Практична господині»	Практичні, господарські часописи
«Кобета в праці обивательської», «Рух кобеци», «Малополянка»	Патріотичні, суспільні видання
«Дзеннік муд парискіх», «Свят кобеци», «Кобета в дому і салонє», «Нове моди парискі»	Часописи моди
«Вінніца»	Еротичний часопис
«Дзеннік муд парискіх»	Салоно-роважальний часопис
«Млода полька»	Часопис для жіночої молоді
«Млода полька», «Малополянка», «Рух кобеци»	Патріотичні часописи
«Лєгунка»	Літографічний часопис

і) часописи для жіночої молоді («Млода полька»),
 і) патріотичні часописи («Млода полька», «Малополянка», «Рух кобеци»).

У класифікуванні важливою ознакою є характер часопису. Перші жіночі часописи ще не мали чіткого вираження, не мали чіткої програми. Трансформація видань від салонних і розважальних до поважних, ідеологічних – загальна тенденція польської жіночої преси. Також важливою ознакою преси є її нейтрально політичний характер, тобто преса розвивалася незалежно від політичних умов. Із наведених типів преси складаємо таблицю:

Із цієї таблиці видно, що деякі часописи для жінок мали змішаний тип, можемо їх віднести до кількох типів одночасно. Крім того, деякі часописи важко класифікувати тільки за однією ознакою; залишається проблема: чи можна вважати часописи моди жіночою періодикою, чи виокремлювати їх як вузькоспеціалізовані часописи моди.

В аналізі групи жіночої преси, досить чисельної, варто зазначити, що перші жіночі часописи, хоча й порушували жіноче питання, були адресовані не всім суспільним верствам жінок. Окрім того, звертаючись до польської історіографії, розмежовуємо кілька різних, хоча й, на перший погляд, подібних понять: «жіноча преса» та «преса для жінок». Для аналізу цих дефініцій з'ясуємо їх відмінність. У загальній Енциклопедії преси читаємо: «Prasa kobieca – (жіноча преса) – група часописів (тижневики), що займаються висвітленням жіночих тем, задоволенням жіночих потреб, порушують тему місця жінки в суспільстві. Публіцистика, вірші, літературні твори в жіночій пресі трапляються часто, а в деяких випадках суспільні чи політичні часописи, у яких наявні рубрики моди, виховання дітей, господарські поради зараховують до жіночої преси. У Польщі, як і в Європі, жіночі часописи були відокремлені від чоловічих, їхня редакторка є переважно жінкою» [2, с.172].

Зарахування деяких суспільних і політичних тижневиків, що порушували жіноче питання та мали сторінки моди, до жіночих видань свідчать про широку інтерпретацію поняття «жіноча преса». Доцільніше це явище розглядати як початок преси на території Галичини. Такий підхід до дефініції «жіноча преса» є надто широким, оскільки значна кількість часописів того часу дійсно порушувала проблеми, пов'язані з жінками. Вужчої дефініції в характеризванні «жіночої преси» дотримується дослідниця польської жіночої преси С. Сокул [8], котра «жіночою пресою» називає групу часописів (переважно тижневиків), що порушують проблеми читачок-жінок і їхнього актуального суспільного становища.

Поняття «жіноча преса» та «преса для жінок», які, здається, калькують одна одну, – абсолютно різні поняття. Саме С. Сокул подає два різновиди польської жіночої преси як «преси для жінок» та «жіночої преси» [8, с. 64]. У дослідженнях жіночої преси та виокремленні її в певний вид зіштовхуємось із кількома проблемами: 1. Які саме видання зараховувати до жіночих? За якими ознаками зараховуємо їх до жіночих? 2. Чи можна вважати календарики та альманахи (новорічники) для «прекрасної статі» «пресою для жінок»? 3. Чи можна розглядати часописи родинні, молодіжні та часописи моди як жіночі часописи?

Усі ці питання ставимо собі під час аналізу й дослідженні різних аспектів жіночої преси. Адже і родинні, і молодіжні, і навіть часописи моди можна певною мірою назвати жіночими виданнями. Окрім того, календарики й новорічники (видання альманахового типу), хоча не були періодичними виданнями, проте присвячувалися «прекрасній статі» і виходили щороку, а це певна регулярність. Серед часописів, що виходили в Польщі, популярні часописи із назвою: «родина», «родинний», «домашній». Ці часописи виходили в різний період й у різних місцевостях. Про ці часописи маємо мало досліджень, бо вони зараховані до «старої преси», хоча вказаний їх зв'язок із жіночими часописами [5].

Розгорнутий аналіз дефініцій «жіноча преса» чи «преса для жінок» подає Єжи Яровецький. Першими виданнями Яровецький називає «пресу для жінок», тобто таку, яка була адресована до «прекрасної статі»: «У другій половині ХІХ століття на польських землях розвинулася преса для жінок, котра проголошувала емансиповані гасла. На її шпальтах піднімалася проблема освіти та виховання жінок, їхнього місця в публічному та політичному житті. Наголошено на виборних правах жінок. Преса для жінок розвинулась у Варшаві, але Львів став початком жіночого руху. Початок галицької жіночої преси мав традиційну модель. До такої традиційної моделі зараховуємо видання: «Gwiazda» («Гвязду»), відповідальним редактором котрої був Гіполіт Ступніцький, ефемеричну «Rusalka. Gazeta damska» («Русалку. Газету дамску») (1870), також «Wanda – poworocznik dla rłci rięknej» («Ванду. Новорічник для прекрасної статі») (1871), котру редагував М. Шеліговський [6, с. 175].

Єжи Яровецький називає перші видання «пресою для жінок». За головний критерій у дефініціюванні подано адресата: не тільки «для жінок», але й «прекрасній статі» [6]. Варто зазначити, що адресат «прекрасна стать» була характерна не тільки першим жіночим виданням у Львові, – цей адресат зберігається в багатьох виданнях значно пізніше. Перші жіночі видання не порушували проблеми жіночої освіти, домашнього

виховання. Швидше за все новорічники були невеличкими збірками літературних творів, анекдотів, що мали на меті розважити прекрасну даму. Серед цієї жіночої аудиторії нерідко популярними були анекдоти.

У січні 1893 р. відома повістярка Яніна Седлячкова, діячка та педагог, заснувала часопис «Przedświt» («Пшедсвіт»), головним редактором котрого спочатку був Болеслав Фуленвельд, а потім – знову Я. Седлячкова. У підназві зазначено, що це часопис для жінок із педагогічними, науковими, історичними, літературними статтями, звітами театральними, мистецькими, біографіями відомих жінок, де наявні повісті, поезії та всячина, господарські статті, кореспонденція. Від редакції додано, що ціль видання – піднімати в жінок патріотичний дух, допомагати в праці виховній, бо це є найважливіше завдання; а в другому номері видання зазначено, що часопис є правдивим органом емансипації. Часопис розвивався в таких несприятливих обставинах, як «Пшедсвіт». Перший номер преса прийняла дуже неприхильно, осміюючи жіночі зусилля, стверджуючи, що громадськість не потребує жіночих часописів [7].

Редакція воювала за право дівчат учитись у гімназіях, за місце в університетах, атакуючи консервативні погляди на освіту в педагогічних часописах, доступі до медичних закладів і місць праці для жінок. Редакція велику увагу приділяла літературній частині, надруковано багато літературних творів. Часопис мав власні додатки: «Мода і узор», «Енциклопедія господарства та домашнього промислу», «Домашня школа для старших дітей», «Ангел-хоронитель, часопис для молоді та дітей польських». Власне, «Пшедсвіт» ставив собі за мету – не просто розважити жіночу аудиторію, але й також пропагувати національну ідею. Статті цього видання вказували на певні запити жіночої аудиторії, котра задовольнялася не простим читанням сентиментальних повістей, але й практичними навиками в педагогіці [7].

У справі емансипації жінок велику роль відіграв часопис «Стер: двотижневик для виховання жінок», який видавався в 1895–1897 рр. Леонтиною Єгерською. Важливою в часописі була активна публіцистика та громадська діячка Пауліна Кучальська-Реінсхмідт, котра брала участь у діяльності конспіративної жіночої організації у Варшаві. 1910 р. у Львові утворилась організація «Стер. Орган зв'язку рівноправності польських жінок», «Стер» редагований Пауліною Кучальською-Реінсхмідт і Юзефою Бояновською». Призначення часопису та визначення його як «преси для жінок» вказане в підтитолі самого видання. Зазначимо, що саме за підтитолом можна визначити вид чи тип жіночої преси й аудиторію.

Єжи Яровецький виокремлює пресу різних жіночих організацій в особливу групу, називаючи їх «іншою моделлю». Найімовірніше,

автор має на увазі інший вид – «жіночу пресу». Цей вид часописів також призначався для жінок, проте у своєму підtitулі не вказував адресата. Натомість у підtitулі вказана назва організації, яку це видання представляло. Наприклад, іншу модель мали часописи, котрі були видані деякими жіночими організаціями: «Ziemiańska» («Зем'янка»), видана 1911 року як місячник Спільноти малопольських селянок, «Ziemiańska polska» («Зем'янка польська. Орган Союзу польських кіл селянок у Галичині») під редакцією Яніни Карловичової. 1912–1918 роках виходить «Głos Kobiet Polskich» («Глос кобет польських: суспільний тижневик») – додаток до «Кроніки повшехней»; 1913–1914 рр. видається Польським союзом католицьких наречених «Kartka Ziemiańek». Також видавався «Głos kobiety» («Глос кобет» – додаток до «Кур'єра польського») 1911–1913 рр. Після закінчення I світової війни Комітет галицького господарчого товариства почав видавати «Господарство кобеце» – місячник, присвячений справам годівлі худоби, курей, домашнього господарства й освіти для жінок. Редагувала часопис Казимира Янишевська [6; 7].

Невеликий перелік видань польських жіночих організацій доцільно називати терміном «жіноча преса», бо майже в кожному підtitулі, де названі організації чи призначення часопису, вказано на його певне практичне значення, а не просвітницьке. Можна навіть припустити, що «преса для жінок» має в порівнянні з дефініцією «жіноча преса» якесь теоретичне, просвітницьке, культурне значення. Наступну групу часописів, адресованих до сільських жінок також можна віднести до виду «преси для жінок», адже вони мали просвітницький характер, навіть журнал моди «Świat kobiety» мав такий характер («Свят кобеци») [5].

З'являлися часописи, адресовані до сільських жінок. До таких належав часопис «Zorza» («Зожа. Місячник з картинками»), редагований Марією Вислоуховою як додаток до «Приятеля люду» та «Правди». Його продовженням можна вважати видання «Zorza Ojczyzna», віддруковане в 1906–1914 рр. зусиллями Комітету освітньої праці під редакцією Анни Августович. Адам Весолінський видавав і редагував «Нєвясту польську». У 1908–1909 рр. виходив poradnik «Кухня і здоров'я», названий єдиним у Польщі. Його видавцем і редактором була Цецилія Мюллерова. Для гарної статті засновано двотижневик із додатком «Свят кобеци» – часопис, присвячений жіночим справам (1913–1914 рр.) [3].

Після здобуття незалежності польської держави в 1918 р. змінився ринок жіночої преси, наступив її розвиток у самостійних виданнях, а не в додатках. Нові часописи змінили тематики, адресатів і суспільну

роль жінки. Надалі поставали часописи суспільно-культурні із широкою літературною частиною, де друкували публіцистичні статті, літературні твори, рубрики, присвячені культурі, статті про виховання дітей, родини, поради. З'явилися часописи, пов'язані з релігійними середовищами, а також політичні публікації, характерні для багатьох часописів із господарською тематикою. Часописи, котрі виходили після 1918 р., мали зовсім інший характер, аніж часописи до цього періоду. Швидше за все їх можна віднести до виду «жіноча преса» або «жіноча періодика» [2].

Але більш детально теми дефініції польської жіночої преси у Львові (1840–1939) торкається Катаржина Дормус, котра аналізує кілька праць історика польської жіночої преси С. Залевської. «С. Залевська вважає жіночими журналами часописи родинні, шкільні чи призначені для молоді. Але поза сферою її зацікавлень перебувають також щоденні часописи та періодика, що публікують хроніки і рубрики, присвячені жінкам, але не мають характеру жіночої преси»; «С. Залевська виступає за те, щоб у справі групування, скерованого до жінок вживати термін “часописьменство”, а не “преса”» [1, с. 32]. Це адекватне й претензійне визначення, бо преса має щоденники та часописи, а в ХІХ ст. майже не було, за двома невеликими винятками, жіночих щоденників. Журнали для жінок були, передусім, тижневиками й двотижневиками чи місячниками, тому в цьому випадку потрібно говорити про «часописьменство». Сьогодні можна застосувати термін «жіноча преса» як поширений термін, що вживається. Власне, у дефініціях «часописьменство» та «жіноча преса» (періодика) важливий момент регулярності, тобто періодичності, а не адресат, до котрого спрямовується видання. Критерієм аналізу стає періодичність видань, а не змістове наповнення, титул чи підтитул видання. «Преса для жінок» – тип та вид хронологічно старший і дуже поширений, що формально відрізняється вживанням у титулі чи підтитулі терміна «гарна стаття» або «наречена». Творцями цих журналів, авторами програм і більшості текстів були чоловіки, котрі намагалися нав'язати жінкам своє бачення, свою думку. Термін «преса для жінок» стосується адресата [1, с. 19].

Термін «жіноча преса» є поняттям значно ширшим, що стосується творців журналів: редакторів, видавців, журналістів (де насамперед повинні бути жінки). Ця група становить вищий ступінь еволюції жіночих журналів і, як можна здогадатися, найбільше виражає реальні погляди й ситуації жінок. Тон цих часописів менторний, але ближчий до реальності. Хронологічно, «жіноча преса» постала пізніше, а її виразним поняттям є термін «жінка» у титулі чи підтитулі. Потрібно пам'ятати, що обидві групи часописів у певний час співіснували. Тих, що відповідали дефініції «жіноча

преса», було небагато. Зарахувати до них можна авторський часопис «Віанкі» чи «Венец» Юлії Гочалковської та такі феміністичні часописи, як «Стер».

Беручи до уваги особу адресата як критерій, можемо поділити жіночі часописи з огляду їх суспільного походження, виконану працю чи життєву ситуацію. Це пов'язано з ідеологією та ціллю, котрим повинні ці часописи слугували. Наприклад, часописи, спрямовані селянам, пов'язані з католицьким середовищем чи із селянськими рухами; призначені для робітників – із соціалістичними симпатіями; феміністичні – до інтелігенток і селянок. Поряд із категорією жіночого адресата другим засадничим виразником є змістове наповнення. У часописах, котрі віднесені до жіночих, домінує, очевидно, проблематика, що порушує традиційні жіночі ролі – дружини, матері, домашньої господині, виховательки, а також діячки, суспільної та національної. У поточному розумінні, література чи преса для жінок трактувалася як нижчий рівень, бо жінка була особою нижчою в освіті та вихованні й не підготовленою інтелектуально до поважного змісту. Істотною рисою польської жіночої преси є піднесення культурного рівня, зростання жіночої участі й позиції в суспільному та національному житті.

На думку ще одного дослідника польської жіночої преси у Львові Мар'яна Тировіча [8], польська «преса, адресована до жінок», з'явилася пізно. Її початки припадають на першу четверть XIX ст. Розвинулася під впливом закордонних зразків, насамперед паризьких чи віденських. Отож, аналізуючи дослідження істориків польської жіночої преси, робимо висновок, що доцільно вживати кілька дефініцій для виокремлення груп польської жіночої галицької преси за ознаками:

І. «Адресат»:

1) «преса для жінок», котра з'являється раніше й характеризує жіночі видання, призначені для «прекрасної статі», «для наречених». Ця група спрямована на обмежену групу жінок і мала два підвиди: а) «преса для жінок» салонно-розважального характеру з підтитлом «прекрасна стаття» (сюди можна зарахувати не лише періодичні видання, але й новорічники, що виходили щороку); б) «преса для жінок» культурно-освітнього характеру (наприклад спрямованих до селянок, як «Зожа» чи «Зожа ойчиста»).

2) «жіноча преса», котра з'являється пізніше й характеризує видання: а) жіночих організацій (партійні), б) господарські, в) соціалістичні, г) ідеологічно-феміністичні, гзвітного типу («Пшеводнік сполечни»).

II. Ознака «періодичність»:

а) часописьменство: тижневики, двотижневики, місячники; б) жіноча періодика: щоденники, що виходили кілька разів на тиждень.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отож, проаналізувавши різні підходи до дефініцій «жіноча періодика», «жіноче часописьменство» та «преса для жінок», зазначимо, що жіноча польська періодика у Львові представлена зразками альманахової літератури на ранніх етапах, як і українська. Альманахова жіноча література була першим етапом розвитку жіночої преси. Розважальний характер перших часописів був подібним до видань С. Шеховича. Загальною тенденцією польської жіночої періодики став відхід від розважально-салонних часописів до часописів політичних, емансипаційних, серйозних.

Термін «жіноче часописьменство» застосовано до перших видань і є групою досить численною. Поняття «жіноча періодика» чи «преса для жінок» відрізняються періодичністю й адресатом. Пізніше з'являється політична преса для жінок та преса різних партійних організацій. Традиційними залишаються католицькі жіночі часописи. «Преса для жінок» – термін ширший і старший, об'єднує велику кількість часописів, а термін «жіноча періодика» – вужчий, що об'єднує партійні, політичні часописи, у яких відбувся перехід до серйозної публіцистики.

REFERENCES

1. Dormus, K. (2006). Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918. [Educational issues in the women's press of the Austrian partition in the years 1826–1918]. Warszawa, 453 p. (in Polish).
2. Encyklopedia wiedzy o prasie. Archiw ossolineum (1976). [Encyclopedia of knowledge about the press. Archives of ossolineum]. Kraków, Wrocław, Gdańsk, 172 p. (in Polish).
3. Franke, J. (1999). Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia. [Polish women's press in the years 1820–1918. In the circle of sacrifice and sacrifice]. Warszawa, 192 p. (in Polish).
4. Franke, J. (2000). Warszawskie czasopisma kobiece w latach 1905–1918. [Warsaw women's magazines in the years 1905–1918]. Warszawa, 231 p. (in Polish).
5. Historia prasy polskiej. Prasa polska (1864–1918). T. 3. (1976). [History of the Polish press. Polish press]. Warszawa, 360 p. (in Polish).
6. Jarowiecki, J. (2008). Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku. [The history of the Polish press in Lviv until 1945]. Kraków-Wrocław, 502 p. (in Polish).
7. Jarowiecki, J. (2003). Prasa w Krakowie: Tradycja i współczesność (do roku 1918). [Press in Krakow: Tradition and the Present (until 1918)]. *Książki – czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek*. T.VI. cz. 2. Kraków, p. 5–36. (in Polish).

8. Sokół, Z. (2003). «Dziennik Mód Paryskich» (1840–1848). Lwowski magazyn kulturalny. [«Dziennik Mód Paryskich» (1840–1848). Lviv cultural magazine]. *Książki – czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek*, t. IV, cz. 2. p. 60–79 (in Polish).

Матеріал надійшов до редакції 22.03.2023 р.

УДК: 327

Ігор Поліщук,

доктор політичних наук, професор кафедри соціології та політології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
i_polischuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6864-4425;

DOI 10.29038/2524-2679-2023-01-195-204

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто базові дослідницькі підходи, фактори та характеристики глобалізації як провідної тенденції світового розвитку. Сформовано власну сучасну дефініцію глобалізації – це розповсюдження за кордони національних держав політичних, економічних і культурних процесів поза контролем суверенних урядів й утворення на цьому фундаменті принципово нової цілісності світового простору. Воєнне протистояння між коаліцією демократичних країн на підтримку України (група «Рамштайн») та союзом світових автократій, які сприяють фашистській росії, розглянуто як сутичку глобалістів й антиглобалістів. Зроблено висновок, що в першій декаді XXI ст. відбулася трансформація базової моделі глобалізації: конструкт «світового села», що має «центр» і «периферію», як уявляли собі світ у 70–80 роки XX ст., змінився уявленням про «мережеву павутину» на початку XXI ст. Серед базових факторів сучасного глобалізаційного процесу виокремлено такі, як революція в засобах масової інформації та комунікації, інтернаціоналізація економічного життя у світі, проблеми світової екологічної безпеки, проблеми міжнародної злочинності й тероризму, загроза ядерної війни, тенденція до формування багатопольярного світового порядку тощо.